

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**RAČUNOVODENJE VALUTNIH IN OBRESTNIH
ZAMENJAV V CENTRALNIH BANKAH
EVROSISTEMA**

Ljubljana, januar 2008

LUKA KOCINA

IZJAVA

Študent Luka Kocina izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Marka Hočevarja, in ne dovolim objave diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 23. 1. 2008

Podpis:

Kazalo

1	Uvod	1
2	Centralna banka	2
2.1	Funkcije Banke Slovenije	2
2.2	Evropski sistem centralnih bank	3
3	Bilanca stanja centralne banke	4
3.1	Centralna banka kot monetarna institucija	4
3.2	Osnovne računovodske predpostavke	6
3.3	Struktura bilance centralne banke v Evrosistemu	7
3.3.1	Sredstva	8
3.3.1.1	Zlato in terjatve v tuji valuti	9
3.3.1.2	Terjatve v evrih	9
3.3.1.3	Posojila kot instrumenti denarne politike	10
3.3.1.4	Domači vrednostni papirji	10
3.3.1.5	Javni dolg, denominiran v evrih	11
3.3.1.6	Ostala sredstva	11
3.3.2	Obveznosti	11
3.3.2.1	Bankovci	12
3.3.2.2	Vloge kot instrumenti denarne politike	12
3.3.2.3	Obveznosti v evrih	12
3.3.2.4	Obveznosti v tuji valuti	13
3.3.2.5	Kapital, rezerve in rezervacije	13
3.3.2.6	Druge obveznosti	13
4	Tveganja, ki izvirajo iz bilance stanja	14
4.1	Obrestno tveganje	14
4.1.1	Merjenje obrestnega tveganja	15
4.1.1.1	Model vrzeli	15
4.1.1.2	Model trajanja	17
4.2	Tveganje spremembe valutnih tečajev	18
4.3	Tveganje spremembe cene premoženja	19
5	Instrumenti zavarovanja pred tveganji	19
5.1	Obrestna zamenjava	19
5.2	Valutna zamenjava	21
6	Računovodska pravila ECB za obrestne in valutne zamenjave	22
6.1	Splošna pravila	22
6.2	Računovodska tehnika pri valutnih zamenjavah	23
6.2.1	Izračuni in knjižbe na dan sklenitve posla	26
6.2.2	Izračuni in knjižbe na dan začetka zamenjave	26
6.2.3	Izračuni in knjižbe dnevnega prirasta obresti	28
6.2.4	Knjižbe na dan zapadlosti	29
6.3	Računovodska tehnika pri obrestni zamenjavi	30
6.3.1	Knjižbe in izračuni ob sklenitvi posla	31
6.3.2	Knjižbe dodatnega odliva ali priliva	31
6.3.3	Knjiženje in računanje obresti	32
6.3.4	Amortizacija dodatnega prihodnjega odliva/priliva	33
6.3.5	Knjiženje poravnave obresti	33

6.3.6	Prevrednotenja ob koncu obdobja in ob koncu leta.....	34
6.3.7	Knjiženje prevrednotenja na zadnji dan četrtertja	35
6.3.8	Knjiženje nerealizirane izgube/dobička iz prevrednotenja konec leta	36
6.3.9	Amortizacija nerealizirane izgube, prenesene v izkaz uspeha	36
6.3.10	Predhodni zaključek obrestne zamenjave.....	37
6.3.11	Konec obrestne zamenjave	37
6.4	Razkritja in pojasnila	38
7	Sklep	39
	Literatura	41
	Viri	41

Kazalo slik:

<i>Slika 1:</i>	<i>Poenostavljena premoženjska bilanca centralne banke.....</i>	<i>5</i>
<i>Slika 2:</i>	<i>Struktura obrestne zamenjave.....</i>	<i>20</i>
<i>Slika 3:</i>	<i>Izmenjava glavnice.....</i>	<i>21</i>
<i>Slika 4:</i>	<i>Izmenjava letnih obresti.....</i>	<i>21</i>
<i>Slika 5:</i>	<i>Diagram procesa dogodkov valutne zamenjave.....</i>	<i>24</i>
<i>Slika 6:</i>	<i>Pregled knjiženja dogodkov obrestne zamenjave.....</i>	<i>31</i>

1 Uvod

Po letu 1972, ko je prišlo do zloma sistema fiksnih deviznih tečajev, bi z gotovostjo lahko trdili, da je v finančnem svetu tveganje edina stalnica. Ne more se mu izogniti noben igralec, pa čeprav je to centralna banka. S tveganjem se je potrebno soočiti. Finančni trgi so izoblikovali veliko število izvedenih finančnih instrumentov, ki omogočajo, da se podjetja zavarujejo pred obrestnim in valutnim tveganjem ter pred tveganjem spremembe vrednosti različnih oblik premoženja. Izvedeni finančni instrumenti ne predstavljajo samo možnosti zavarovanja pred tveganjem, ampak tudi možnost dodatnega zaslужka. Tipičen primer je obrestna zamenjava, kjer finančni instituciji izkoristita ugled boljšega podjetja in si tako zagotovita želeno fiksno ali variabilno obrestno mero po ugodnejših pogojih, kot bi jih dobila na trgu. Prav tako se valutna zamenjava ne uporablja samo za zavarovanje pred tveganjem, ampak tudi za zagotovitev posojila v tuji valuti po ugodnejši obrestni meri, ki jo pri svoji matični banki dobi tuji partner. Finančni instrumenti ponujajo poslovnemu svetu nešteto možnosti. Centralna banka je v tem primeru utemeljeno konzervativna in jih uporablja striktno za zavarovanje tveganj. Izum izvedenih finančnih instrumentov je prinesel s seboj precej problemov. Eden glavnih je njihovo prikazovanje in računovodenje ter razkritja, ki jih morajo njihovi uporabniki zagotavljati v poslovnih izkazih. Poslovni svet pri tem uporablja Mednarodne standarde računovodskega poročanja ali pa različne lokalno določene standarde. Evropska monetarna unija je nastala z združitvijo posameznih nacionalnih centralnih bank, ki so v preteklosti uporabljale različna računovodska pravila. Potreba po skupnem upravljanju monetarne unije je privedla do posebne nianse računovodskih pravil, ki se uporabljajo v centralnih bankah Evrosistema.

Namen diplomskega dela je seznaniti strokovno javnost z računovodenjem valutnih in obrestnih zamenjav v skladu s pravili Evropske centralne banke. Cilj dela izhaja neposredno iz njegovega namena. Cilj je ustvariti celovito predstavitev, ki bralcu da vpogled v centralno banko kot institucijo in mu preko bilance stanja predstavi njeno delovanje, ga seznaniti s tveganji, ki iz nje izvirajo, ter možnimi načini zavarovanja, nato pa prikazati računovodski del valutnih in obrestnih zamenjav vključno z računovodsko tehniko.

Metoda diplomskega dela temelji na analitično-teoretičnem pregledu tuje in slovenske literature s področij računovodstva centralnih bank, finančnih tveganj in instrumentov zavarovanja pred tveganji. Študij gradiv ECB mi je dal dodaten vpogled v računovodenje izvedenih finančnih instrumentov. V tem delu sem si pomagal tudi z izkušnjami zaposlenih v računovodstvu Banke Slovenije, da sem lahko predstavil sistem knjiženja.

Vsebino diplomskega dela sem razdelil na šest poglavij, vsako pa ima še številna podpoglavja. V poglavju, ki sledi uvodu, sem predstavil centralno banko, še posebej Banko Slovenije, ter Evropski sistem centralnih bank. Tretje poglavje kratko predstavi emisijsko funkcijo centralne banke, sledi prikaz osnovnih računovodskih predpostavk ter strukture bilance centralne banke.

V četrtem poglavju sem se ukvarjal s tveganji in prikazal model trajanja in model vrzeli ter problematiko neuskklajenosti valut in obrestnih mer med aktivo in pasivo bilance stanja. Peto poglavje je namenjeno predstavitvi valutne in obrestne zamenjave. Šesto poglavje najprej predstavi splošna računovodska pravila za valutne in obrestne zamenjave ter v nadaljevanju za vsako od njih predstavi prikazovanje dogodkov, ki se izvršijo v njenem življenjskem ciklusu. Delo zaključujem s sklepnimi mislimi, ki so povzetek ugotovitev iz diplomskega dela.

2 Centralna banka

Centralno banko bi lahko opredelili kot finančno institucijo, ki zasleduje narodno gospodarske interese. V Evrosistemu je kot glavni gospodarski interes določena stabilnost cen. Poudariti moramo, da je stabilnost cen primarni cilj in v primeru konflikta ta prevlada nad ostalimi možnimi interesi (visoka zaposlenost, gospodarska rast, tečaj). Da lahko centralna banka vedno zasleduje ta cilj, mora uživati finančno in upravljavsko avtonomijo, njeni organi odločanja so neodvisni in niso vezani na sklepe, navodila in usmeritve državnih organov, kar zagotavlja visoko stopnjo institucionalne neodvisnosti.

2.1 Funkcije Banke Slovenije

Funkcije Banke Slovenije določa Zakon o Banki Slovenije (2006) v svojem 11. členu, in sicer Banka Slovenije predvsem:

1. oblikuje in uresničuje denarno politiko
2. oblikuje in uresničuje denarni nadzor
3. je odgovorna za splošno likvidnost bančnega sistema
4. sodeluje pri transakcijah na deviznih in finančnih trgih
5. sprejema v depozit sredstva bank in hranilnic
6. odpira račune bankam in hranilnicam
7. ureja plačilne sisteme

K temu velja pripomniti, da Banka Slovenije oblikuje denarno politiko tako, da podaja svoja mnenja na Svetu guvernerjev ECB in sodeluje pri oblikovanju posameznih politik v drugih delovnih telesih ECB. Uresničuje pa cilje denarne politike, kot se določijo na ravni Evrosistema.

Prva in najpomembnejša funkcija centralne banke je izdaja primarnega denarja. "Denar poslovnih bank, knjižni denar, namreč ni definitiven dokončen denar, kar pomeni, da je to denar, ki je zamenljiv za denar centralne banke." (Ribnikar, 2003, str. 100) Torej lahko brez vsakega zadržka trdimo, da primarni denar vzpostavi finančni sistem in omogoča delovanje tržnega gospodarstva.

Vse ostale funkcije bi lahko opredelili s trditvijo, da je to banka bank, saj zagotavlja poslovnim bankam domačo in tujo likvidnost, hrani njihova sredstva ter s plačilnimi sistemi zagotavlja, da se znotraj gospodarstva lahko izvršujejo transakcije.

Centralna banka je v večini primerov tudi banka države, kar pomeni, da deluje kot plačilni in fiskalni agent države ter je predstavnik države v mednarodnih finančnih institucijah. Pri nas Banka Slovenije odpira in vodi račune tako državi v ožjem pomenu kot tudi občinam in ostalim osebam javnega prava.

Za uresničevanje ciljev denarne politike Banka Slovenije izvaja na trgih različnečasne in termenske nakupe ter s poslovnimi bankami sklepa posojilne posle z ustreznim zavarovanjem.

Banka Slovenije določa višino in obliko obveznih rezerv, ki se razlikujejo glede na ročnost, višino in vrsto depozitov.

Izredno pomembna je tudi funkcija nadzora bank in hranilnic v skladu z Zakonom o bančništvu ter uveljavljanje in nadzorovanje pravil, ki zagotavljajo varno poslovanje bank in hranilnic.

2.2 Evropski sistem centralnih bank

Evropski sistem centralnih bank je sestavljen iz Evropske centralne banke ter nacionalnih centralnih bank vseh držav članic Evropske unije. Evrosistem je ožje območje, saj vključuje le države, ki so članice evroobmočja. Razlika ne bo več obstajala, ko bodo vse članice EU prevzele evro kot svojo valuto.

Evrosistem je decentraliziran centralno bančni sistem, kjer posamezne centralne banke niso samostojne v odločanju, ampak so zgolj agenti Evropske centralne banke in izvršujejo njeno politiko. Lastnice ECB so nacionalne centralne banke. Delež kapitala, ki ga mora v ECB vložiti posamezna banka, je enak deležu države v skupnem BDP in deležu države v skupnem prebivalstvu (oba deleža se upoštevata enakovredno, torej se seštejeta in delita z 2). Največji delež kapitala je prispevala Nemčija, in sicer 20,5211 odstotka. Kapital je pomemben tudi zato, ker se sorazmerno z vplačanimi deleži deli dobiček ECB. Razdeli se 80 % dobička, medtem ko je 20 % dobička namenjenega za rezerve.

Na čelu ECB je Svet guvernerjev ECB. Sestavljen je iz šestih članov direktorija in guvernerjev nacionalnih centralnih bank (sedaj 15). Direktorij (angl. Executive Board) operativno vodi denarno politiko v skladu z določili sveta. Člani direktorija imajo 8-letni mandat, zamenjujejo pa se le po en član na enkrat, kar zagotavlja kontinuiteto. Člani so imenovani s strani Evropskega sveta, potrjeni pa s strani evropskega parlamenta (Baldwin, Wyplosz, 2005, str. 409).

Poudaril bi dejstvo, da se v svetu guvernerjev odločitve sprejemajo z navadno večino. V primeru, da je izid neodločen (trenutno je članov 21), velja glas predsednika. Ta način glasovanja ne velja pri glasovanju o delitvi dobička, saj je tam glasovalna moč sorazmerna deležu vplačanega kapitala.

Dodatni organ je razširjeni svet ECB, ki ga sestavljajo predsednik in podpredsednik ECB ter vsi guvernerji centralnih bank držav članic EU. Ta organ ima samo posvetovalni značaj. Nadaljuje delo Evropskega denarnega inštituta za države EU, ki niso v denarni uniji. Ena od njegovih funkcij je zagotavljanje statističnih podatkov, ki omogočajo izvajanje denarne politike (Protokol o statutu Evropskega sistema centralnih bank in Evropske centralne banke).

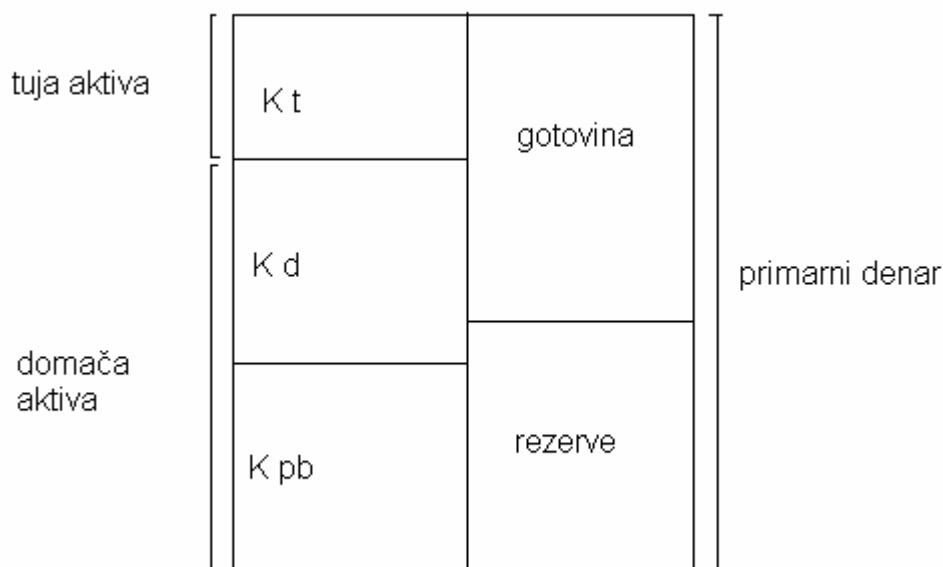
Pri delovanju ECB gotovo obstaja problem, da ni določeno, komu je ta odgovorna. Določeno je sicer, da mora poročati šefom držav članic in se posvetovati s finančnimi ministri (svet Ecofin) glede politike deviznega tečaja, toda to ne določa konkretne odgovornosti, saj je EU v vseh dogovorih počasna, torej se tudi v primeru napačne monetarne politike in odgovornosti zanjo ne bi zganila nič hitreje. Delno prav ta problem omogoča njeno absolutno neodvisnost od večjih držav EU, ki v kombinaciji z zagotavljanjem stabilnosti cen, ki je prvi in glavni cilj ECB, daje banki kredibilnost v očeh gospodarstva (Ribnikar, 2003a, str. 131).

3 Bilanca stanja centralne banke

3.1 Centralna banka kot monetarna institucija

Iz poenostavljene bilance centralne banke, kot monetarne institucije, ki jo prikazuje Slika 1 (na str. 5), lahko vidimo, da se primarni denar izdaja s krediti tujini, krediti rezidentom, v okviru katerih je potrebno dodatno izpostaviti kredite poslovnim bankam. Ti krediti so posledica treh vrst subjektov, s katerimi centralna banka posluje v vlogi kreditodajalca (tujina, država in poslovne banke).

Slika 1: Poenostavljena premoženjska bilanca centralne banke kot denarne institucije

Vir: Ribnikar, 2003, str. 101.

Najbolj tradicionalna postavka v kreditih tujini je zlato. Centralna banka ga je kupovala s svojimi bankovci in ga zato prikazuje kot terjatev do tujcev. Bilančno gledano se nakup zlata pokaže kot povečanje zlata na aktivih ter povečanje bankovcev v obtoku oziroma povečanje primarnega denarja na pasivi premoženjske bilance centralne banke. Zlato je imelo večjo vlogo v preteklosti, danes pa je njegova zastopanost v bilanci centralnih bank relativno majhna.

Mnogo pomembnejša postavka znotraj kreditov tujini so nakupi deviz na deviznem trgu (od izvoznikov blaga in drugih, katerih deviz noče kupiti nihče drug). Čeprav se med tiste, ki devize prodajajo, in centralno banko kot posredniki vrinejo še poslovne banke, to ne spremeni narave emisije primarnega denarja. Postopek emisije izgleda tako, da poslovna banka pri odkupu deviz izda knjižni denar, medtem ko pride do izdaje primarnega denarja v naslednjem koraku, ko poslovna banka proda devize centralni banki. Bilančno se na aktivih poveča tuja aktiva, na pasivi pa primarni denar (Ribnikar, 2003, str. 105).

Ko govorimo o kreditih državi, nimamo v mislih neposrednega kreditiranja, saj je to danes strogo prepovedano. Centralna banka kupuje državne obveznice na sekundarnem finančnem trgu (od poslovnih bank, podjetij ...) z namenom izvajanja monetarne politike. Bilančno gledano se na aktivih premoženjske bilance povečajo terjatve do države, medtem ko na pasivi pride do povečanja primarnega denarja. Banka lahko državne vrednostne papirje tudi prodaja in s tem zmanjšuje količino primarnega denarja.

Kreditiranje poslovnih bank je navadno v zvezi z izvajanjem vloge centralne banke kot posojilodajalca v skrajni sili. V vseh bančnih sistemih je bankam omogočeno, da pod določenimi pravili pridejo do sredstev centralne banke. Centralna banka lahko kreditira poslovne banke na dva načina. Prvi način je, da banki odobri kredit. Ta na aktivni bilance stanja centralne banke poveča terjatve do poslovne banke, na pasivi pa rezerve poslovne banke, ki poslovnim bankam omogočajo izdajo dodatnih poslovnih kreditov. Drugi način pa je, da centralna banka prevzame nekatere najbolj likvidne vrednostne papirje poslovne banke (reeskont). Bilančno gledano se med aktivni centralne banke pojavijo vrednostni papirji države ali podjetij, na pasivi pa se poveča količina primarnega denarja v obliki rezerv (Ribnikar, 2003, str. 106). Pri tem je potrebno poudariti, da za reeskont centralna banka izbere le vrednostne papirje institucij z najvišjo boniteto (država, redka podjetja).

3.2 Osnovne računovodske predpostavke

Ker Evrosistem izvaja enotno monetarno politiko, potrebuje podatke iz agregirane bilance, da lahko upravlja likvidnost. Tudi prihodek, ki nastaja pri vodenju monetarne politike, mora biti ustrezno ovrednoten, saj se ta po ključu kapitalne udeležbe deli na nacionalne centralne banke. Harmonizirana računovodska pravila so torej nujni predpogoj, da se zagotovi ustrezno in enotno zbiranje podatkov za vrednotenje denarnega prihodka. Vrednotenje denarnega prihodka ter konsolidirana bilanca stanja sta torej temeljna vzroka za to, da nacionalne centralne banke vodijo računovodstvo po pravilih Evrosistema.

Računovodstvo centralnih bank v Evrosistemu ureja Smernica Evropske centralne Banke o pravnem okviru za računovodstvo in finančno poročanje v Evropskem sistemu centralnih bank z dne 10. novembra 2006.

Po tej smernici so temeljne računovodske predpostavke sledeče:

1. **Realnost in preglednost.** Računovodske metode in finančno poročanje odsevajo realnost, so pregledne, razumljive, ustrezne, zanesljive ter primerljive. Transakcije se evidentirajo in prikažejo v skladu s svojo vsebino in realnostjo ter ne zgolj v skladu s svojo pravno obliko.
2. **Previdnost.** Vrednotenje sredstev in obveznosti ter priznavanje denarnih prihodkov se v skladu s tem načelom izvajata previdno. To pomeni, da se nerealizirani prihodki ne priznajo kot prihodek, ampak se prikažejo neposredno na račun vrednotenja. Nerealizirani odhodki pa se prikažejo ob koncu leta v izkazu poslovnega izida, če presegajo prejšnje prihodke na dotičnem računu vrednotenja. Skrite rezerve ter namerno napačno prikazovanje v bilanci stanja ter izkazu poslovnega izida so v nasprotju s to predpostavko.

3. **Dogodki po datumu bilance stanja.** Sredstva in obveznosti se prilagodijo dogodkom, ki se zgodijo med datumom letne bilance stanja in datumom, ko pristojni organ odobri računovodske izkaze, če navedeni dogodki vplivajo na stanje sredstev in obveznosti na dan bilance stanja. Do prilagoditve sredstev in obveznosti ne pride, ko dotični dogodki ne vplivajo na sredstva in obveznosti na dan bilance stanja, vendar se morajo razkriti, če se smatra, da so tako pomembni, da njihovo nerazkritje vpliva na zmožnost uporabnikov izkazov, da ne oblikujejo ustrezne ocene in odločitve.
4. **Pomembnost.** Odstopanje od računovodskih pravil je dovoljeno samo v primeru, če se presodi, da je nepomembno v vesplošnem okviru in predstavitvi računovodskih izkazov poročevalca.
5. **Načelo časovne neomejenosti delovanja.** Izkazi se pripravijo ob upoštevanju načela, da bo institucija trajno delovala.
6. **Načelo upoštevanja nastanka poslovnega dogodka.** Prihodki in stroški se priznavajo v obdobju, v katerem so zasluženi in povzročeni, in ne v obdobju, v katerem so prejeti oziroma plačani.
7. **Skladnost in primerljivost.** Merila za vrednotenje bilance stanja in priznavanje prihodkov se uporabljajo skladno v smislu enotnosti in kontinuiranosti pristopa znotraj Evrosistema zaradi zagotavljanja primerljivosti podatkov v računovodskih izkazih.

3.3 Struktura bilance centralne banke v Evrosistemu

Sestavo bilance centralne banke določa smernica Evropske centralne banke o pravnem okviru za računovodstvo in finančno poročanje v Evropskem sistemu centralnih bank v svojem 6. členu (ECB/2006/16). Struktura bilance je razdeljena na sklope glede na vrste partnerjev (finančni sektor, država ...), njihovo rezidentstvo evroobmočja ter glede na valuto (domača evro valuta ter tuja valuta). Ta struktura je podrejena analizi likvidnostne situacije in omogoča izvajanje monetarne politike.

Tabela 1: Struktura bilance stanja Evrosistema

Sredstva	Obveznosti
Zlato 1. Zlato in terjatve v zlatu	Bankovci 1. Bankovci v obtoku
Terjatve v tuji valuti 2. Terjatve do nerezidentov, vključno z IMF 3. Terjatve do rezidentov	Vloge – instrumenti monetarne politike 2. Obveznosti do kreditnih institucij evroobmočja v evrih, povezane z operacijami monetarne politike
Terjatve v evrih 4. Terjatve do nerezidentov, vključno z ERM 2 6. Terjatve do rezidentov (razen instrumentov monetarne politike)	Obveznosti v evrih 3. Druge obveznosti do kreditnih institucij evroobmočja v evrih 5. Obveznosti do drugih rezidentov v evrih 6. Obveznosti do nerezidentov v evrih
Posojila – instrumenti monetarne politike 5. Posojila kreditnim institucijam evroobmočja v evrih, povezana z operacijami monetarne politike	Obveznosti v tuji valuti 7. Obveznosti do rezidentov v tuji valuti 8. Obveznosti do nerezidentov v tuji valuti
Domači vrednostni papirji 7. Vrednostni papirji rezidentov v evrih	Zadolžnice 4. Izdane zadolžnice
Državni dolg iz obdobja pred vstopom v 2. fazo EMU 8. Javni dolg, denominiran v evrih	MDS 9. Protipostavka posebnih pravic črpanja, ki jih dodeli MDS
Ostalo 9. Terjatve znotraj Evrosistema 10. Naporavnane postavke 11. Druga sredstva 12. Izguba tekočega leta	Kapital, rezerve in rezervacije 13. Rezervacije 14. Računi vrednotenja 15. Kapital in rezerve
	Ostalo 10. Obveznosti znotraj Evrosistema 11. Naporavnane postavke 12. Druge obveznosti 16. Dobiček tekočega leta

Vir: ECB/2006/16.

3.3.1 Sredstva

V tem poglavju bom predstavil posamezne skupine postavk na aktivih bilance stanja. Te skupine so zlato in terjatve v tuji valuti, terjatve v evrih, posojila in instrumente denarne politike, domači vrednostni papirji, državni dolg iz obdobja pred vstopom v 2. fazo EMU ter kategorije pod oznako ostalo, kjer so najpomembnejša postavke terjatve znotraj Evrosistema.

3.3.1.1 Zlato in terjatve v tuji valuti

Zlato predstavljajo tako fizično zlato (palice, kovanci, zlato v kepah ...) kot nefizično zlato (saldi na zlatih računih na vpogled, zlati depoziti ter terjatve do zlata) (Annual report 2006, 2007a, str. 58).

Terjatve v tuji valuti se dalje ločijo na terjatve do rezidentov evroobmočja in na terjatve do nerezidentov evroobmočja. Pod terjatve v tuji valuti do nerezidentov spadajo posojila rezidentom zunaj evroobmočja, bankovci in kovanci držav izven evroobmočja, najpomembnejša postavka pa so stanja pri bankah zunaj evroobmočja ter znotraj njih naložbe v vrednostne papirje, razen lastniških vrednostnih papirjev, ki se nahajajo v postavki "Druga finančna sredstva".

V sklop terjatev v tuji valuti do nerezidentov spadajo tudi terjatve do mednarodnega denarnega sklada. Te sestavljajo pravice črpanja znotraj rezervne tranše (vplačana državna kvota minus saldi v evrih, ki so na razpolago MDS), posebne pravice črpanja, ki jih je sklad dodelil posamezni državi, ter terjatve iz Splošnega sporazuma o posojanju (Aid memoire-Accounting for found transactions, 1992, str. 2).

Terjatve do rezidentov evroobmočja, denominirane v tuji valuti, so sestavljene iz vrednostnih papirjev (tržne menice in obveznice, blagajniški zapisi, brezkuponske ter kuponke obveznice) ter drugih terjatev, ki jih sestavljajo večinoma netržni vrednostni papirji.

3.3.1.2 Terjatve v evrih

Terjatve v evrih so prav tako razdeljene na terjatve do rezidentov evroobmočja ter na terjatve do nerezidentov.

Znotraj sklopa terjatev do nerezidentov se nahajajo tekoči računi, vezani depoziti in kratkoročno naložena sredstva pri bankah zunaj območja, naložbe v vrednostne papirje ter posojila rezidentom zunaj evroobmočja in netržni vrednosti papirji, izdani od nerezidentov. Pod ta sklop spadajo tudi posojila, ki izhajajo iz kredita v skladu z ERM II.

Terjatve v evrih do rezidentov evroobmočja zajemajo vse tiste terjatve do kreditnih institucij, ki so denominirane v evrih, a niso posledica izvajanja monetarne politike (vezane vloge, sredstva na vpogled, korespondenčni računi ter posli, povezani z obratnim reodkupom). Sem spadajo tudi terjatve, ki so povezane z monetarno politiko nacionalnih centralnih bank, a so iz obdobja pred prevzemom evra (Annual report 2006, 2007, str. 79).

3.3.1.3 Posojila kot instrumenti denarne politike

Za usmerjanje obrestnih mer, obvladovanje likvidnosti trga ter nakazovanje nadaljnje smeri razvoja monetarne politike Evrosistem pozna štiri vrste posojil. Odločitve, kako se bodo izvajale operacije na odprtem trgu, sprejema Svet ECB, izvajanje pa je prepuščeno posamezni nacionalni banki (ECB/2000/7).

Prve in najpomembnejše so **operacije glavnega refinanciranja**, ki so redne povratne transakcije za povečevanje likvidnosti, organizirane tedensko in z dospelostjo enega tedna. Avkcije za prodajo organizirajo nacionalne banke. Operacije glavnega refinanciranja so osrednjega pomena pri uresničevanju monetarnih ciljev in zagotavljajo večino refinanciranja finančnega sektorja (Ribnikar, 2003a, str. 137).

Operacije dolgoročnejšega refinanciranja so redne povratne transakcije za povečevanje likvidnosti, organizirane so mesečno in z običajno dospelostjo treh mesecev. Njihov cilj je zagotoviti dodatno dolgoročnejše refinanciranje.

Povratne operacije finega uravnavanja so priložnostne transakcije. Izvajajo se občasno, njihov namen pa je uravnavanje likvidnosti in obrestnih mer ter zlasti uravnati učinke, ki jih ima na trg nepričakovano nihanje likvidnosti.

Povratne strukturne operacije na podlagi izdaje dolžniških certifikatov se izvajajo, kakor želi Evrosistem določiti strukturni položaj naproti finančnemu sektorju.

Ponudbe mejnega posojanja so posojila čez dan, ki jih banke najamejo zaradi trenutnega primanjkljaja likvidnosti na podlagi ustreznega finančnega premoženja za zavarovanje terjatev.

Kreditni v povezavi s pozivi h kritju so dodatni krediti ustanovam, ki izhajajo iz zvišanja vrednosti osnovnih sredstev v zvezi z drugimi krediti tem institucijam (Izvajanje monetarne politike v evroobmočju, 2005, str. 17).

3.3.1.4 Domači vrednostni papirji

So tržni vrednostni papirji rezidentov evroobmočja razen lastniških papirjev, ki se vodijo pod postavko 11 – "Druga finančna sredstva". Ti papirji so lahko obveznice, menice, blagajniški zapiski, brezkuponske obveznice, državni vrednostni papirji ... V bilanco centralne banke pridejo z namenom izvajanja finega uravnavanja (Annual report 2006, 2007b, str. 223).

3.3.1.5 Javni dolg, denominiran v evrih

To so terjatve do države, ki so se nakopičile v centralnih bankah v času pred EMU, ko so države izdajale obveznice in jih prodajale centralnim bankam. Šlo je za monetarizacijo dolga. Ta postavka se razlikuje od banke do banke. Banka Italije je bila na primer zakonsko obvezana v odkup določenega odstotka vsake izdaje obveznic.

3.3.1.6 Ostala sredstva

Najpomembnejši del ostalih sredstev so terjatve znotraj Evrosistema. V tej postavki se izkazujejo terjatve iz vplačanega kapitalskega deleža, ki ga je vsaka nacionalna banka vplačala v ECB v skladu s ključem, enakim seštevku deleža države v prebivalstvu Skupnosti in deleža v BDP Skupnosti, deljeno z 2 (Annual report 2006, 2007d, str. 165).

Naslednje so terjatve iz deviznih rezerv, ki jih je morala posamezna nacionalna centralna banka prenesti na ECB.

Neto terjatve so terjatve v zvezi z uporabo ključa za razdelitev bankovcev. V skladu s tem ključem nacionalni banki zapade določena količina bankovcev, če se na njenem monetarnem območju v obtoku nahaja manj bankovcev, razliko banka izkazuje kot terjatev do Evrosistema. Pod terjatve znotraj Evrosistema spadajo tudi terjatve iz računov plačilnega sistema TARGET, korespondenčnih računov NCB in terjatve iz razdelitve denarnega prihodka.

Pod ostala sredstva sodijo tudi kovanci, če te namesto nacionalne banke izdaja država, opredmetena ter neopredmetena osnovna sredstva, lastniški instrumenti ter udeležbe v drugih naložbah, dolgoročne finančne naložbe, razlike zaradi vrednotenja zabilančnih instrumentov ter aktivne časovne razmejitve.

3.3.2 Obveznosti

Znotraj obveznosti bom opisal postavke bankovcev v obtoku, vlog kot inštrumentov denarne politike, obveznosti v evrih in v tuji valuti, kapital, rezerve in rezervacije ter postavko ostalo. Postavke Mednarodnega denarnega sklada ne bom posebej opisoval, saj gre v tem primeru le za protipostavko posebnih pravic črpanja, ki jih posamezni državi dodeli sklad.

3.3.2.1 Bankovci

Znotraj Evrosistema so zakoniti izdajatelji bankovcev vse nacionalne centralne banke in ECB. Nacionalne centralne banke izdajajo 92 % vseh bankovcev, ki so mednje porazdeljeni v skladu s CSM (angl. Capital shering Mechanism) oziroma ključem, ki ga ta določa. Ostalih 8 % bankovcev izdaja ECB (ECB/2001/15).

Stanje v bilanci stanja se mesečno prilagaja, glede na količino, ki je na monetarnem območju nacionalne centralne banke v obtoku, ter količino, ki ji pripada po ključu. Vsak zadnji dan v mesecu se prilagodi stanje bankovcev v obtoku tako, da se stornira preteklo stanje in vnese novo, ki velja do ponovne prilagoditve. Neto stanje bankovcev pa je dejansko enako ključu, saj se razlika med ključem in dejanskim stanjem izkazuje kot terjatev ali obveznost znotraj sistema (Interna gradiva Banke Slovenije, 2007).

3.3.2.2 Vloge kot instrumenti denarne politike

Znotraj te postavke obveznosti se nahajajo računi obveznih rezerv poslovnih bank, ki jih morajo te dnevno izpolnjevati tako, kot določa 19. člen Statuta ESCB. Obvezne rezerve so zavarovanje, da so poslovne banke solventne in likvidne (Statut ESCB in ECB, 2004). V sklopu monetarne politike pa so namenjene vzdrževanju stabilnosti kratkoročne obrestne mere. Ostali instrumenti (depoziti čez noč, vezani depoziti ter povratne operacije finega uravnavanja) so namenjeni zmanjševanju likvidnosti, ki se nahaja v sistemu, depoziti v povezavi s pozivi h kritju pa so namenjeni zavarovanju deponentov v primeru, ko je kapital poslovne banke nižji od predpisanega.

3.3.2.3 Obveznosti v evrih

Obveznosti v evrih sestavljajo druge obveznosti do kreditnih institucij v povezavi s hkratnimi transakcijami nakupa in prodaje. Tukaj se odražajo tudi naloge centralne banke kot plačilnega agenta države v širšem pomenu. Obveznosti izhajajo iz vezanih depozitov ter depozitov na vpogled, ki jih imajo pri centralni banki občine, ministrstva ter ostale državne institucije.

Obveznosti do nerezidentov sestavljajo predvsem depoziti in vezane vloge bank in drugih mednarodnih institucij, ki niso v evroobmočju, ter obveznosti iz plačilnega sistema TARGET do nerezidentov (Annual report 2006, 2007c, str. 136)

3.3.2.4 Obveznosti v tuji valuti

Obveznosti v tuji valuti se nadalje delijo na obveznosti do rezidentov in nerezidentov. Večino teh postavk sestavljajo tekoči računi, vezane vloge ter obveznosti iz povratnih transakcij v tuji valuti oziroma zlatu.

3.3.2.5 Kapital, rezerve in rezervacije

Rezervacije so namenjene predvsem negativnim tečajnim razlikam in podobnim tveganjem, ki se utegnejo realizirati. Poleg tega obstajajo še rezervacije za nekdanjo gotovino, ki je prebivalci še niso zamenjali, ter rezervacije za pokojnine zaposlencev.

Računi vrednotenja so postavka, ki prikazuje nerealizirane prihodke pri vrednotenju zlata, različnih vrednostnih papirjev, valutnih poslov, terminskih ter obrestnih zamenjav.

Kapital predstavlja vplačani kapital v nacionalne centralne banke; na ravni ECB se mora ta konsolidirati.

3.3.2.6 Druge obveznosti

Druge obveznosti sestavljajo pasivne časovne razmejitve in se nanašajo na v naprej vračunane stroške, ter dohodek, prejet v danem obdobju, ki se nanaša na bodoče obdobje. Med druge obveznosti prištevamo tudi prehodne račune za davčne obveznosti, kreditne račune za kredite in garancije v tuji valuti, povratne transakcije s kreditnimi institucijami začasne nakupe in prodaje. Druga obveznost so tudi kovanci v obtoku, če je zakonita izdajateljica nacionalna centralna banka, bankovci v obtoku, ko ti niso več zakonito plačilno sredstvo in je minilo več kot leto od prehoda na evro ter podobno (Annual report 2006, 2007e, str. 183).

Pomembna postavka znotraj sklopa druge obveznosti so obveznosti znotraj Evrosistema. Znotraj tega so obveznosti v povezavi z zadolžnicami za kritje izdaje dolžniških certifikatov, neto obveznosti v zvezi z razdelitvijo evrobankovcev, če se na nacionalnem denarnem območju nahaja več bankovcev, kot je določeno s ključem, in obveznosti iz razlike med denarnim prihodkom, ki se združi in prerazdeli.

4 Tveganja, ki izvirajo iz bilance stanja

Tveganja, ki izvirajo iz bilance stanja finančne institucije, bi lahko opredelili kot verjetnost spremembe premoženja zaradi spremembe obrestne mere, deviznega tečaja ali pa spremembe vrednosti naložbe institucije.

V sedemdesetih letih je prišlo do bistvenih sprememb v mednarodni ekonomski ureditvi. Sistem trdih menjalnih tečajev je nadomestil sistem prostega oziroma uravnavanega drsenja (Jazbec, 2006, str. 20.). Vzroka za to sta bila predvsem naraščajoča inflacija v začetku sedemdesetih ter nevzdržnost brettonwoedskega sistema nespremenljivih razmerij med deviznimi tečaji. Te spremembe so v finančni sistem najprej prinesle kaos, potem pa nove možnosti za razvoj donosnih naložb premoženja. Leta 1972 so tako na čikaški borzi (Chicago Board of Exchange) začeli trgovati z opcijami in standardiziranimi terminskimi finančnimi pogodbami (angl. futures). Na začetku osemdesetih pa so se razvile še obrestne (angl. interest rate swap) in valutne zamenjave (angl. currency swap).

4.1 Obrestno tveganje

Preoblikovanje ročnosti sredstev je funkcija, ki določa finančno institucijo. V ta namen kupuje in izdaja finančne instrumente. Njeno aktivo sestavljajo dani krediti in naložbe, njeno pasivo pa zbrani depoziti in kapital. V primeru, ko imajo finančne naložbe različno dospelost kot izdani finančni instrumenti, je finančna institucija izpostavljena tveganju spremembe obrestne mere.

Zaradi različne dospelosti naložb in obveznosti se ob spremembi obrestne mere spremeni tudi donosnost naložb in obveznosti. Sprememba bolj prizadene tisto stran bilance, ki ima daljšo dospelost in ima za posledico znižanje obrestne marže kot razlike med prihodki in odhodki. Tako ločimo tri vrste obrestnega tveganja (Jazbec, 2006, str. 7):

- Tveganje reinvestiranja (angl. reinvestment risk). O njem govorimo, ko je dospelost obveznosti daljša od dospelosti naložb. Obstaja nevarnost, da bodo prihodki na novo kupljenih finančnih naložb prinašali nižjo obrestno mero in ne bodo zadoščali pokrivanju stroškov izdanih vrednostnih papirjev, prejetih depozitov ...
- Tveganje refinanciranja (angl. refinancing risk). To tveganje je prisotno, kadar je dospelost naložb daljša od dospelosti obveznosti. Takrat obstaja nevarnost, da bodo novo izdani vrednostni papirji oziroma prejeti depoziti bremenili institucijo z višjo obrestno mero, ki bo ob danih naložbah zmanjševala obrestno maržo.
- Tveganje tržne vrednosti (angl. market value risk). Pri tveganju tržne vrednosti gre za to, da je vrednost naložb in obveznosti enaka neto sedanji vrednosti in torej niha s spremembo tržne obrestne mere, ko se spremeni diskontni faktor za diskontiranje vsakega bodočega denarnega toka. Sprememba tržne obrestne mere vpliva tako na

naložbe kot na obveznosti, vendar relativno bolj pomembno na stran, ki ima daljšo dospelost.

4.1.1 Merjenje obrestnega tveganja

Nepričakovane spremembe v obrestni meri lahko močno vplivajo na profitabilnost finančne institucije oziroma na njeno tržno vrednost kapitala. Glede na denarne tokove, ki izvirajo iz sredstev in obveznosti, lahko sprememba obrestne mere poveča ali zmanjša neto prihodek iz obresti ter tržno vrednost aktive in pasive. Pri upravljanju tveganja obrestne mere si mora banka postaviti finančne cilje (neto obrestni prihodek, tržno vrednost kapitala) in v skladu z njimi vrednotiti obrestno tveganje in voditi ustrezno politiko. Pri vrednotenju obrestnega tveganja se najpogosteje uporablja model trajanja in model vrzeli.

4.1.1.1 Model vrzeli

Model vrzeli (angl. gap model) se osredotoča na uravnavanje obrestnega prihodka v krajšem času. Ponavadi se postavi za cilj merjenje neto obrestnega prihodka in ugotavljanje možnosti za njegovo povečavo. Analiza sledi štirim korakom (Koch, 1995, str. 247):

- Management določi časovni presek, ko se ugotavlja, katera sredstva in obveznosti so občutljiva na spremembo obrestne mere.
- Sredstva in obveznosti se zajamejo v posamezne intervale glede na njihovo dospelost. Potem se znotraj teh intervalov določijo sredstva in obveznosti, ki so občutljiva na obrestno mero.
- Vrzeli je potem enaka razliki med obrestno občutljivimi sredstvi in obrestno občutljivimi obveznostmi.
- Management interpretira informacije o vrzeli, ponavadi pa sledi še analiza občutljivosti.

Dinamična analiza vrzeli (angl. dynamic gap analysis) se od zgoraj naštetih korakov razlikuje le po tem, da se obrestna občutljivost posameznega sredstva in obveznosti gleda v povezavi z velikostjo spremembe obrestne mere. Kot primer bi navedel odobreno posojilo z obrestno kapico pri obrestni meri, enaki 10 %, ki ga banka odobri po obrestni meri, ki je enaka tržni plus 2 %. Ob tržni obrestni meri, ki je enaka 8 % ali več, to posojilo ni več obrestno občutljivo, saj banka dobiva fiksno obrestno mero, enako 10 %.

Analiza vrzeli je v svojem bistvu analiza bilance stanja, kjer se sredstva in obveznosti razdeli znotraj posameznih intervalov, kar olajša določiti, ali so obrestno občutljiva. Ti časovni intervali so bistvenega pomena. Primer je državna obveznica, ki bo zapadla čez 3 mesece. To sredstvo je močno občutljivo na obrestno mero, saj ga bo treba ob njegovi zapadlosti

reinvestirati po novi tržni obrestni meri. "Na splošno so sredstva ali obveznosti občutljivi na obrestno mero, če:

- zapadejo
- predstavljajo vmesno delno plačilo
- je njihova bazična obrestna mera vseskozi podvržena možnosti spremembe
- je njihova obrestna mera vezana na indekse, za katere se pričakuje, da se bodo spremenili v danem časovnem intervalu" (Koch, 1995, str. 249)

Ko se določi obrestno občutljiva sredstva in obveznosti, sledi izračunavanje neto obrestnega prihodka ob različnih predpostavkah spremenjene obrestne mere. Management se potem odloči za ukrepanje glede na verjetnost variante in pomembnost spremembe.

Tabela 2: Prikaz izračuna

	Sredstva	i	Obveznosti	i
Obrestno občutljiva	500	8 %	600	4 %
Fiksne obresti	350	11 %	220	6 %
Brez prihodka in odhodka	150		100	
Skupaj			920	
			Kapital	
			80	
Skupaj	1000		1000	

$$\text{Neto obrestni prihodek} = 0,08 \times 500 + 0,11 \times 350 - 0,04 \times 600 - 0,06 \times 220 = 41,30$$

$$\text{Neto obrestna marža} = 41,30 / 850 = 4,86 \%$$

$$\text{Vrzel} = 500 - 600 = -100$$

Vir: Koch, 1995, str. 250.

Pozitivna vrzel ob rasti obrestne mere poveča neto obrestni prihodek, saj se prihodki od obresti povečajo več kot stroški obresti, ker zapade in se po višji meri reinvestira več sredstev kot obveznosti. Ob pozitivni vrzeli in znižanju obrestne mere pa neto obrestni prihodek pade, saj so sredstva reinvestirana po nižji obrestni meri, medtem ko stroški obresti ostanejo isti.

Negativna vrzel nastane, ko ima banka več obrestno občutljivih obveznosti kot sredstev. Ko obrestna mera naraste, obrestni stroški narastejo bolj kot obrestni prihodki, zato se neto obrestni prihodek zmanjša. V nasprotnem primeru se ob znižanju obrestne mere ta poveča, saj banka ob zapadlosti starih obrestuje nove depozite po nižji obrestni meri, medtem ko so sredstva investirana po višji.

4.1.1.2 Model trajanja

Nekatere banke ugotavljajo tveganje spremembe obrestne mere tako, da preučujejo trajanje posamezne naložbe in obveznosti, ki jo imajo v portfolju. Trajanje bi lahko opredelili kot povprečno dolžino časa, za kolikor so vsa plačila (obresti in glavnica) odmaknjena od današnjega trenutka. V bistvu pa je trajanje mera cenovne elastičnosti, prilagojena za finančne instrumente, kjer je sprememba cene premo sorazmerna spremembi obrestne mere. V praksi nam pove, koliko je posamezno sredstvo ali obveznost občutljiva na spremembo obrestne mere. Daljše je trajanje, večji sta njegova občutljivost in volatilnost.

Trajanje (angl. duration) se izračunava po naslednji formuli (Koch, 1995, str. 267):

$$D = \frac{\sum_{t=1}^k \frac{CF_t(t)}{(1+i)^t}}{\sum_{t=1}^k \frac{CF_t}{(1+i)^t}}$$

CF_t = vrednost denarnega toka v času t

t = število časovnih period do denarnega toka

i = obrestna mera

k = število denarnih tokov

Banka izračunava trajanje svojih sredstev in obveznosti tako, da najprej izračuna trajanje posamezne naložbe oziroma obveznosti. V nadaljevanju pa izračuna povprečno trajanje vseh sredstev kot celote tako, da vsakemu posameznemu sredstvu pripne kot utež delež, ki jo to ima v primerjavi z vsemi sredstvi, ki prinašajo obrestni prihodek. Enak je postopek pri obveznostih. Izračuna se vrzel v trajanju.

VRZEL TRAJANJA = povprečno trajanje sredstev – povprečno trajanje obveznosti

Pri upravljanju obrestnega tveganja mora pri modelu trajanja management najprej določiti ciljno vrednost kapitala ali pa kateri drugi strateški cilj. Če je povprečno trajanje sredstev daljše od povprečnega trajanja obveznosti, so sredstva bolj občutljiva na spremembo obrestne mere. Ob pozitivni vrzeli trajanja in povišanju obrestne mere se bo torej vrednost sredstev povečala bolj kot vrednost obveznosti, tako bo vrednost kapitala kot rezidualne kategorije narasla. V primeru pozitivne obrestne vrzeli in znižanja obrestne mere pa velja ravno obratno. Če pa je vrzel negativna, se ob povišanju obrestne mere vrednost obveznosti poviša za več kot vrednost sredstev in vrednost kapitala pade. V primeru negativne vrzeli trajanja in padca obrestne mere pa vrednost kapitala naraste.

Glede na vrzel trajanja se management odloči, kako bo ravnal. V primeru pozitivne vrzeli lahko poskuša zmanjšati povprečno trajanje sredstev, tako da ponudi ugodnejše kratkoročne kredite. Lahko se odloči za katerega izmed finančnih inštrumentov. Vsaka odločitev pa stane, zato je potrebno temeljito preveriti pričakovanja o prihodnjem gibanju obrestne mere.

4.2 Tveganje spremembe valutnih tečajev

Po propadu brettonwoedskega sistema fiksnih deviznih tečajev so se v začetku sedemdesetih let finančni posredniki morali soočiti še z valutnim tveganjem. Valutno tveganje izvira iz dejstva, da ima finančna institucija naložbe in obveznosti denominirane v različnih valutah. Z globalizacijo in povečevanjem mednarodnih transakcij so finančne institucije vse bolj izpostavljene valutnemu tveganju (Stephen, 2002, str. 24).

Da bi finančna institucija ugotovila valutno tveganje, ki mu je izpostavljena, izračunava neto izpostavljenost za vsako valuto, v kateri ima denominirana sredstva ali obveznosti.

NETO VALUTNA IZPOSTAVLJENOST = (sredstva v valuti x – obveznosti v valuti x) + (zabilančne sredstva v valuti x – zabilančne obveznosti v valuti x)

Finančna institucija ima dolgo pozicijo v posamezni valuti, če je neto valutna izpostavljenost večja od nič in ima torej več sredstev kot obveznosti denominiranih v določeni valuti. V tem primeru bo banka utrpela kapitalsko izgubo, če bo valuta deprecirala, in kapitalski dobiček, če bo valuta aprecirala (Kolb, 1996, str. 54).

O kratki poziciji finančne institucije pa govorimo, ko je neto valutna izpostavljenost manjša od nič, torej je v določeni valuti denominiranih več obveznosti kot sredstev. Takrat se banka boji, da bi vrednost valute aprecirala, kar bi prineslo kapitalsko izgubo.

Tako ima Banka Slovenije dolgo pozicijo v dolarjih, saj ima naložbe denominirane tudi v dolarjih, medtem ko so obveznosti denominirane povečini v evrih. Tako je banka izpostavljena nevarnosti, da bi dolar izgubil na vrednosti, saj bi banka utrpela izgubo. Za zavarovanje pred tveganjem bi banka lahko izbirala med valutnimi terminskimi pogodbami, opcijami in zamenjavami.

4.3 Tveganje spremembe cene premoženja

Poleg tujih valut se v bilanci centralne banke nahajajo tudi različni prvovrstni vrednostni papirji in zlato. Banka Slovenije ima v svoji bilanci za približno 49 milijonov evrov zlata, zlatih depozitov in drugih terjatev do zlata. Tako je izpostavljena spremembi premoženja, saj ima odprto pozicijo, ki bi jo lahko primerjali z dolgo pozicijo pri valutnem tveganju. Če cena tega premoženja pade, se posledično zmanjša aktivni del bilance, ki nadalje vpliva na zmanjšanje kapitala.

Za zavarovanje pred tem tveganjem ima banka na voljo standardizirano terminsko pogodbo (angl. futures) ali pa nestandardizirano terminsko pogodbo (angl. forward), opcije ter druge vrste izvedenih finančnih instrumentov

5 Instrumenti zavarovanja pred tveganji

Proti tveganjem se banka lahko zavaruje z različnimi izvedenimi finančnimi instrumenti, zavarovalnimi pogodbami in podobno. V naslednjem poglavju bom predstavil valutno in obrestno zamenjavo, saj nameravam kasneje predstaviti računovodsko tehniko njihovega prikazovanja in vrednotenja.

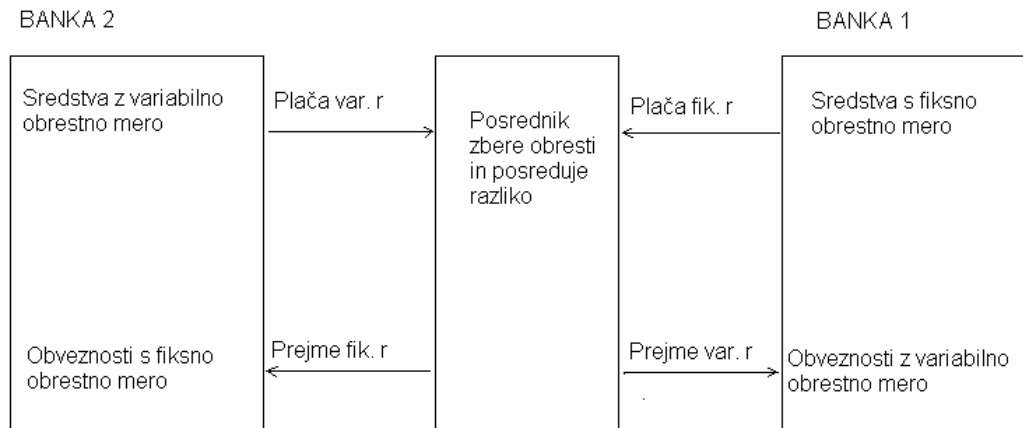
5.1 Obrestna zamenjava

Obrestna zamenjava je dogovor med dvema strankama, da zamenjata plačila fiksnih obresti za variabilne, za identičen znesek, za določeno obdobje. Značilnost obrestne zamenjave je, da podjetji ne zamenjata glavnici, ampak le plačila obresti na pogodbeni znesek. Najbolj klasičen primer je plain vanilla swap, ko se dve strani soočata z ravno obratnim obrestnim tveganjem v istem obdobju. Ena izmed njiju je visoko kvaliteten dolžnik, medtem ko je drugi dolžnik bolj rizičen. Pri obrestni zamenjavi gre za to, da obe strani izkoristita kreditni ugled višje rangiranega podjetja in si tako zagotovita želeno obrestno mero (fiksno ali variabilno) po ugodnejših pogojih, kot bi jih dobila na trgu (Hull, 1993, str. 371).

Poglejmo si primer s Slike 2 (na str. 20), ki bo nazorno prikazal delovanje in strukturo obrestne zamenjave. Banka 1 financira sredstva s fiksno obrestno mero s posojili po variabilni obrestni meri in ima torej negativno vrzel, medtem ko ima Banka 2 pozitivno vrzel in financira sredstva z variabilno obrestno mero s posojili po fiksni obrestni meri. V primeru porasta obrestnih mer ima Banka 1 izgubo, Banka 2 pa dobiček. Z obrestno zamenjavo Banka 1, ki ima negativno vrzel, plačuje Banki 2 fiksne obresti na dogovorjeni znesek in dobi v zameno od Banke 2 variabilne obresti. Tako banki zmanjšata tveganje spremembe obrestne mere. Med banki se ponavadi vrine še posredniška banka, ki organizira posel in skrbi za transakcije.

Njena glavna naloga je zbirati plačila obresti in nakazovanje neto razlike posamezni pogodbeni stranki.

Slika 2: Struktura obrestne zamenjave

Vir: Glantz, 2003, str. 539.

Če se Banka 1 in Banka 2 dogovorita o plačilu obresti za letno obrestovanje enega milijona dolarjev in plačuje Banka 1 Banki 2 fiksno obrestno mero 8,1 5% in dobi variabilno obrestno mero Libor – 0,50 %, Banka 2 plačuje Banki 1 variabilno obrestno mero Libor – 0,5 % ter dobi fiksne obresti v višini 8 % ter posrednik zaračuna 0,15 %, so neto plačila ob danih obrestnih merah sledeča:

Tabela 3: Denarni tokovi pri obrestni zamenjavi

Libor	Banka 1	Banka 2	Posrednik
7,00 %	plača 16.500	dobi 15.000	1.500
8,50 %	plača 1.500	0	1.500
8.65 %	0	plača 1.500	1.500
10,00 %	dobi 13.500	plača 15.000	1.500

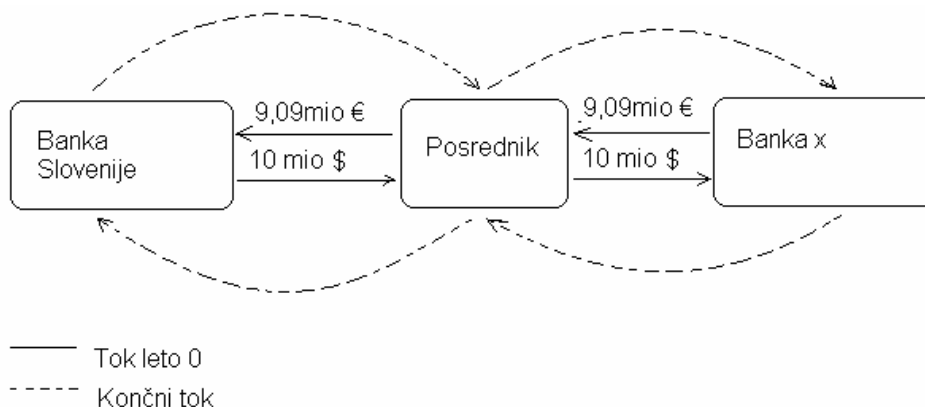
Vir: Koch, 1995, str. 310.

5.2 Valutna zamenjava

S pomočjo valutne zamenjave spremenimo pozicijo, ki jo ima institucija v eni valuti v drugo valuto, ki nam bolj ustreza in zmanjšuje tveganje, tako da je neto valutna izpostavljenost približno enaka 0. "Valutno zameno opredeljujemo kot pogodbo, ki obvezuje stranki v določenem obdobju izmenjati glavnici in dva tokova obrestnih plačil, nominiranih v različnih valutah." (Zbašnik, 2001, str. 121) Glavnica se zamenja na začetku in na koncu obdobja. Včasih pa se zgodi, da se zamenjava glavnice ne izvrši, ampak se na koncu obdobja zamenja le razliko glavnice, ki je nastala zaradi gibanja deviznih tečajev.

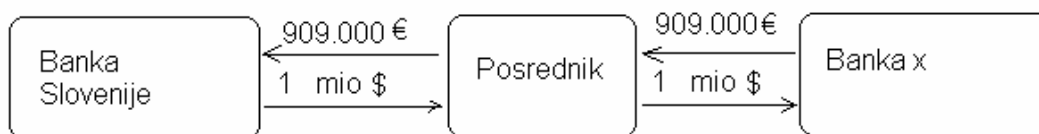
Banka Slovenije ima dolgo pozicijo v dolarjih in se tako boji padca vrednosti dolarja. Da bi zmanjšala to tveganje, se lahko odloči za valutno zamenjavo dolarjev za evre. Predpostavimo, da bi se odločila za zamenjavo v višini 10.000.000 USD in je tečaj EUR/USD enak 1,1 ter obrestna mera 10 %. Polne črte na Sliki 3 prikazujejo zamenjavo glavnice na začetku izmenjave, črtkane pa na koncu zamenjave. Izmenjane zneska sta enaka tako na začetku kot na koncu zamenjave. Slika 4 pa prikazuje izmenjavo obresti med bankama.

Slika 3: Izmenjava glavnice

Vir: Satyajit, 1994, str. 79.

Slika 4: Izmenjava letnih obresti

Vir: Satyajit, 1994, str. 78.

6 Računovodska pravila ECB za obrestne in valutne zamenjave

6.1 Splošna pravila

Smernica o pravnem okviru za računovodstvo in finančno poročanje ECB/2006/16 določa kot zabilančne instrumente nestandardizirane terminske transakcije v tuji valuti, valutne in obrestne zamenjave, standardizirane terminske pogodbe o obrestni meri, nestandardizirane terminske pogodbe o obrestni meri in terminske transakcije z vrednostnimi papirji. Vse to so izvedeni finančni instrumenti, katerih vrednost se spreminja v odvisnosti od osnovnih spremenljivk (obrestna mera, tečaj ...) in ne zahtevajo začetnih finančnih naložb oziroma so ti zelo majhni.

Terminske transakcije v tuji valuti, terminski deli valutnih zamenjav in ostali instrumenti, ki vključujejo bodočo zamenjavo ene valute za drugo, se po pravilih upoštevajo pri določanju neto valutnih pozicij in izračunavanju tečajnih razlik.

Prihodki in odhodki se pri zabilančnih instrumentih pripoznavajo podobno kot pri bilančnih instrumentih. V skladu z načelom previdnosti ECB določa pet pravil pri pripoznavanju prihodkov (Annual report 2006, 2007, str. 77):

1. Realizirani prihodki in odhodki se prenesejo v izkaz uspeha.
2. Nerealiziranih prihodkov se ne pripoznava kot prihodke, temveč se jih prenese neposredno na račune vrednotenja.
3. Nerealizirani odhodki se prenesejo v izkaz uspeha v višini, ki preseže predhodne prihodke vrednotenja, evidentirane na ustreznem računu.
4. Nerealizirani odhodki so tako evidentirani dokončno in se jih v prihodnjih letih ne more stornirati v breme novih nerealiziranih prihodkov.
5. Netiranje nerealiziranih odhodkov in prihodkov med različnimi vrednostnimi papirji in različnimi valutami (vključno z zlatom) ni mogoče.

Realizirani prihodki in realizirani odhodki nastanejo pri prejetih in plačanih obrestih ter pri prodaji vrednostnih papirjev. Nerealizirani prihodki in odhodki so posledica prevrednotenja tuje valute in usklajevanja vrednosti tržnih papirjev z njihovo tržno ceno. Realizirane pozitivne in negativne tečajne razlike se pojavijo samo kot posledica transakcij, ki spremenijo neto valutno pozicijo posamezne valute. Osnova za izračun prihodkov in odhodkov je metoda povprečne nabavne vrednosti.¹

¹ Metoda povprečne nabavne vrednosti pomeni metodo tehtanega ali drsečega povprečja, kjer se vrednost vsakega nakupa doda veljavni knjigovodski vrednosti, da se dobi tehtano povprečno nabavno vrednost (World Accounting Report, 2007, 10.9, str. 11).

Vrednostni papirji so lahko izdani s premijo ali diskontom. V teh primerih se ti prikažejo kot del obrestnega prihodka in se amortizirajo preko preostalega obdobja do dospelosti po linearni metodi ali po metodi interne stopnje donosa.² Metoda interne stopnje donosa je obvezna za diskontne vrednostne papirje, ki imajo ob nakupu preostalo dospelost daljšo od enega leta.

Vzrok za tako uporabo načela previdnosti pri pripoznavanju prihodkov in odhodkov je, da centralna banka prenaša dobiček v državni proračun, medtem ko ob morebitni izgubi v mnogih državah (Italiji, Portugalski, Nemčiji, Luksemburgu, Finski) ni predvidene povratne transakcije. Pravila hočejo tudi preprečiti, da bi centralna banka ob depreciaciji domače valute in odprti valutni poziciji imela dobiček, ki bi bil predmet delitve. Finančna neodvisnost centralnih bank je izredno pomembna pri zagotavljanju splošne neodvisnosti. Zato načelo previdnosti zahteva, da centralna banka ne krije samo stroškov poslovanja, ampak tudi potencialne izgube. Primerna višina zadržanih dobičkov je garant finančne neodvisnosti (Austin et al., 2003, str. 21).

Stroški, ki jih imajo udeleženci pogodbe z bankami posrednicami in razni pravni stroški, se vodijo ločeno in se direktno prenesejo v izkaz poslovnega izida.

6.2 Računovodska tehnika pri valutnih zamenjavah

Valutna zamenjava je definirana kot istočasni promptni nakup oziroma prodaja ene valute ter termimska prodaja oziroma nakup druge valute (Jazbec, 2006, str. 30). Valuta, ki je promptno prodana, je vrnjena na poznejši datum s termimskim nakupom. Pri tem je določeno, da gre za valutno zamenjavo v primerih, ko je med dnevom nakupa in dnevom dospelosti obdobje daljše od 2 dni.

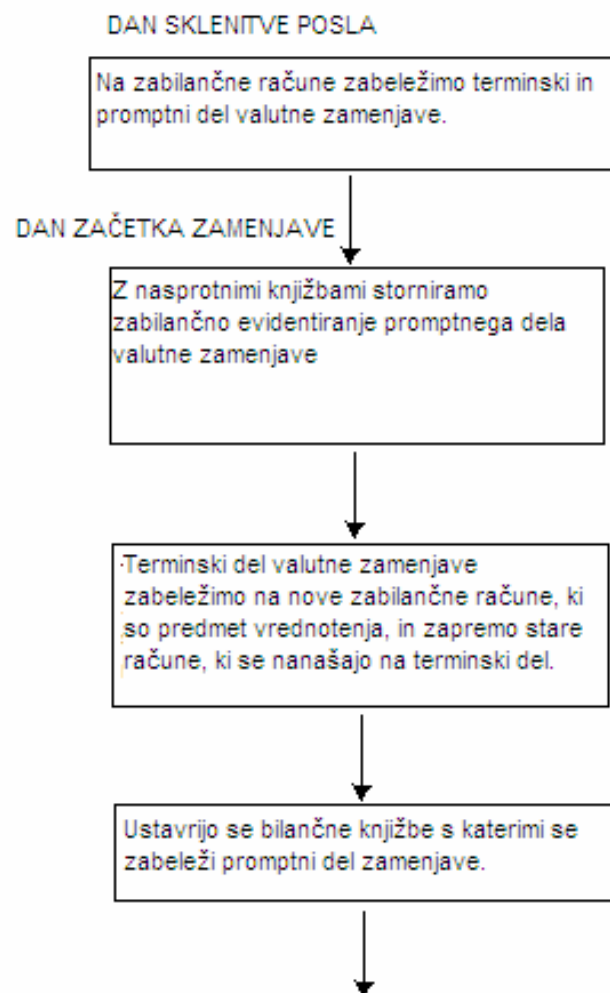
Eno izmed glavnih načel računovodske tehnike valutnih zamenjav je, da te na valutno pozicijo ne vplivajo ne na dan nakupa ne na dan dospelosti, ko udeleženi stranki dejansko poravnata razliko med promptnim in termimskim valutnim tečajem. Razlika med tečajema se smatra kot obrestni prihodek oziroma odhodek in se mora amortizirati dnevno, tako da računovodski izkazi vseskozi prikazujejo pravilno in pošteno sliko.

Ker se v bilanci stanja vse vrednosti prikazujejo v evrih, sem pri posameznih knjižbah prikazal izračun evrskega ekvivalenta zaradi dejstva, da se vsakič uporablja tečaj na različni datum.

Slika 5 (na str. 24) prikazuje dogodke, ki jih je treba evidentirati na določen dan v obdobju veljave posamezne valutne zamenjave. Nadaljnja podpoglavja, ki opisujejo računovodsko evidentiranje, so neposredno navezana na spodnji diagram.

² Notranja stopnja donosa (Internal rate of return) pomeni diskontno stopnjo, pri kateri je knjigovodska vrednost papirja enaka trenutni vrednosti prihodnjega denarnega toka.

Slika 5: Diagram procesa računovodskega beleženja dogodkov vezanih na valutno zamenjavo

Nadaljevanje Slike 5

Vir: Interna gradiva ECB, 2004.

V zvezi z valutnimi zamenjavami je potrebno spoštovati naslednja računovodska pravila (Interna gradiva ECB, 2004):

- Promptni in terminski nakupi in prodaje naj bodo pripoznani na bilančnih računih na dan njihove poravnave.
- Promptni in terminski nakupi ter prodaje naj bodo pripoznani na zabilančnih računih od dneva sklenitve posla do dneva poravnave transakcije.
- Prodajne transakcije naj se evidentirajo po tečaju z dneva začetka zamenjave, tako da iz teh transakcij ne izvirajo nobene izgube ali dobički.
- Razlika med promptnim in terminskim tečajem se upošteva kot obrestni prihodek oziroma odhodek, ki se dnevno razmejuje.
- Na dan poravnave se zabilančne račune zapre.
- Valuta pozicija se lahko spremeni samo kot rezultat razlike med tečajema, denominirane v tuji valuti.
- Promptni in terminski del valutne zamenjave naj se prevrednotita skupaj, tako da je skupni rezultat vrednotenja enak nič.

6.2.1 Izračuni in knjižbe na dan sklenitve posla

Potrebne izračune in knjižbe bom prikazal na primeru valutne zamenjave EUR/USD, kjer gre za promptni nakup USD in prodajo EUR. Povratno terminsko transakcijo pa predstavlja terminski nakup EUR in prodajo USD.

Na dan sklenitve posla (angl. trade date) morata biti tako promptni kot terminski del zamenjave zabeležena na zabilančne račune. Če je prodajna ali nakupna valuta EUR, je evidentirani znesek enak znesku v pogodbi o sklenitvi posla. To velja tako za terminski kot za promptni del zamenjave.

Za znesek posla, podan v drugi valuti (v tem primeru USD), se izračuna protivrednost v EUR, upoštevajoč devizni tečaj, po katerem je posel sklenjen.

Izračun evrske protivrednosti za promptni del zamenjave:
znesek USD na dan začetka zamenjave / promptni tečaj USD : 1 EUR iz pogodbe o valutni zamenjavi

Tabela 4: Knjižbe promptnega nakupa USD in prodaje EUR na zabilančne račune

Valuta	D/C	Konto
USD	D	valutna zamenjava promptni nakup (terjatev)
USD	C	zabilančni prehodni račun
EUR	D	zabilančni prehodni račun
EUR	C	valutna zamenjava zrcalni račun (obveznost)

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

Tabela 5: Knjižbe terminske prodaje USD in nakupa EUR na zabilančne račune

Valuta	D/C	Konto
USD	C	valutna zamenjava terminska prodaja (obveznost)
USD	D	zabilančni prehodni račun
EUR	C	zabilančni prehodni račun
EUR	D	valutna zamenjava (terjatev)

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

6.2.2 Izračuni in knjižbe na dan začetka zamenjave

Valutna zamenjava se na dan sklenitve posla zabeleži na zabilančne konte, ker predstavlja sklenjeno obveznost, katere poravnava bo izvršena v prihodnosti. Tako je potrebno na dan poravnave promptnega dela pri promptnem delu zamenjave ustvariti nasprotno knjižbo na zabilančnih računih ter poravnavo zabeležiti na bilančne račune. Pri tem je potrebno revalorizirati tako zneske promptnega kot tudi zneske terminskega dela zamenjave tako, da je

neto rezultat revalorizacije enak 0. Zaradi poenostavljenja se revalorizacije zabeleži na bilančne račune tako, da revalorizacija terminskega dela, ki je zabeležen na zabilančnih računih, izniči revalorizacijo promptnega dela, ki je zabeležen na bilančnih računih. Glavno vodilo je, da mora biti neto valutna pozicija nespremenjena.

Tabela 6: Zapiranje zabilančnih računov promptnega dela valutne zamenjave

Valuta	D/C	Konto
USD	C	valutna zamenjava promptni nakup (terjatev)
USD	D	zabilančni prehodni račun
EUR	C	zabilančni prehodni račun
EUR	D	valutna zamenjava zrcalni račun (obveznost)

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

Tabela 7: Prenos terminskega dela na nov zabilančni račun

Valuta	D/C	Konto
EUR	D	valutna zamenjava terminska prodaja (obveznost)
EUR	C	valutna zamenjava obveznost (po revalorizaciji)

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

Tabela 8: Bilančne knjižbe poravnave promptnega dela valutne zamenjave nakupa USD in prodaje EUR

Valuta	D/C	Konto
USD	D	tekoči račun USD
USD	C	kliring račun tujih valut
EUR	D	kliring račun tujih valut
EUR	C	tekoči račun EUR

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

6.2.3 Izračuni in knjižbe dnevnega prirasta obresti

Razlika med promptnim in terminskim tečajem, izražena v evrih ali tuji valuti, mora biti izračunana na dan sklenitve posla. Ta razlika se tretira kot obrestni prihodek ali odhodek. Ker se ta razlika tretira kot obresti, mora biti amortizirana na dnevni ravni v obdobju trajanja zamenjave tako, da se tudi valutna pozicija v primeru, da je razlika v tuji valuti, spreminja dnevno.

Tabela 9: Razlika med promptnim in terminskim tečajem določi prihodek ali odhodek v primeru USD/EUR.

	promptni tečaj < terminski tečaj	promptni tečaj > terminski tečaj
promptna prodaja, terminski nakup USD	ODHODEK	PRIHODEK
promptni nakup, terminska prodaja USD	PRIHODEK	ODHODEK

Vir: Lastni viri.

Izračun obresti v primeru, da je USD osnovna valuta, katere znesek je enak v terminskem in promptnem delu, izgleda takole:

Obrestni prihodek/odhodek (EUR) = terminski znesek v EUR – promptni znesek v EUR

Izračun obresti v primeru, da je EUR osnovna valuta, katere znesek je enak v terminskem in promptnem delu, pa je enak:

Obrestni prihodek/odhodek (USD) = terminski znesek USD – promptni znesek USD

Za izračun dnevnega prirastka obresti je v nadaljevanju potrebno najprej izračunati trajanje.

Trajanje = dan dospelosti – dan začetka zamenjave

Dnevni prirastek v primeru, da sta promptni in terminski znesek v tuji valuti enaka, je:

Dnevni prirastek obresti (EUR) = obrestni prihodek / trajanje

Dnevni prirastek obresti v primeru, da sta promptni in terminski znesek v EUR enaka:

Dnevni prirastek (USD) = obrestni prihodek (USD) / trajanje

Dnevni prirastek obresti (EUR) = dnevni prirastek (USD) / srednji tečaj USD : 1 EUR na dan evidentiranja

Tabela 10: Prikaz knjiženja obrestnega prihodka v primeru terminske prodaje USD na dnevni bazi od dneva začetka zamenjave do dneva zapadlosti

Valuta	D/C	Konto
EUR	C	Obrestni prihodek (izkaz uspeha)
EUR	D	Aktivne časovne razmejitev

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

Tabela 11: Prikaz knjiženja obrestnega odhodka v primeru terminske prodaje USD na dnevni bazi od dneva začetka zamenjave do dneva zapadlosti

Valuta	D/C	Konto
EUR	D	Odhodek iz obresti (izkaz uspeha)
EUR	C	Pasivne časovne razmejitev

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

6.2.4 Knjižbe na dan zapadlosti

Na dan zapadlosti (angl. maturity date) je potrebno najprej stornirati zabilančne knjižbe izvedene na dan sklenitve posla pri terminskem delu valutne zamenjave. Nato se izvede še bilančne knjižbe, ki zabeležijo poravnavo obresti.

Tabela 12: Storno zabilančnih knjižb v primeru terminske prodaje USD in nakupa EUR

Valuta	D/C	Konto
USD	C	valutna zamenjava terminska prodaja obveznost
USD	D	valutna zamenjava obveznost (po revalorizaciji)

Valuta	D/C	Konto
USD	D	valutna zamenjava terminska prodaja (obveznost)
USD	C	zabilančni prehodni račun
EUR	D	zabilančni prehodni račun
EUR	C	valutna zamenjava (terjatev)

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

Tabela 13: Bilančne knjižbe poravnave terminskega dela zamenjave v primeru prodaje USD in nakupa EUR, če med promptnim in terminskim tečajem predpostavimo negativno razliko v dolarjih

Valuta	D/C	Konto
USD	C	tekoči račun USD
USD	D	razmejene obresti
USD	D	kliring račun za tuje valute
EUR	C	kliring račun za tuje valute
EUR	D	tekoči račun EUR

Vir: Interna gradiva ECB, 2004; Lastni viri.

6.3 Računovodska tehnika pri obrestni zamenjavi

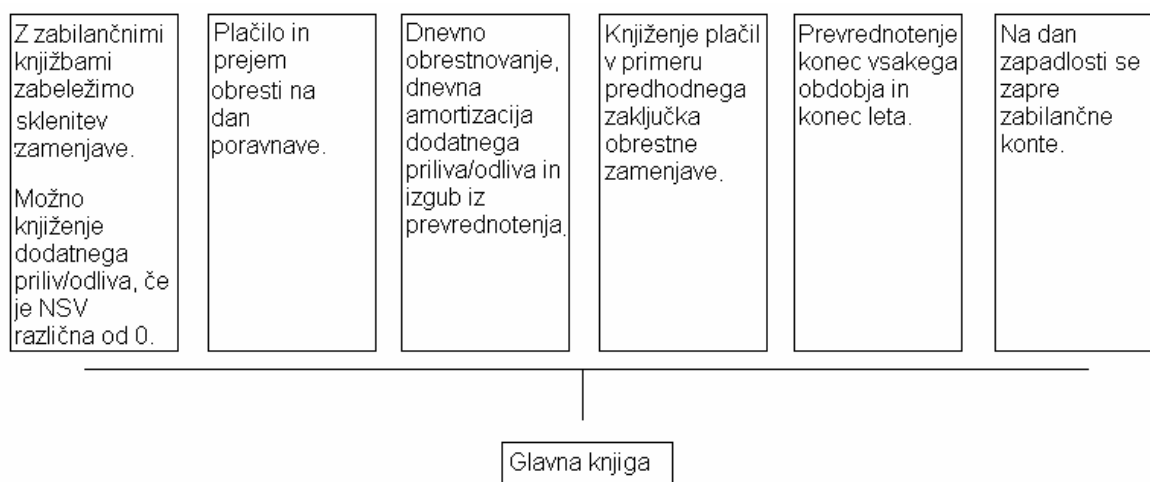
Obrestna zamenjava je pogodba med dvema strankama o zamenjavi denarnih tokov obrestnih izplačil v eni ali v dveh različnih valutah. Stranki zaradi ekonomskih interesov zamenjata niz prihodnjih plačil po fiksni obrestni meri za plačila po spremenljivi obrestni meri. Znesek obrestnih plačil temelji na evidenčnem znesku glavnice, ki se zamenja med strankama. Ta evidenčni znesek se na dan sklenitve posla evidentira na zabilančne račune. Obresti se časovno razmejujejo in čeprav se v resnici poravna samo neto znesek obresti, je potrebno vse poravnave knjigovodsko evidentirati ločeno.

Obrestne zamenjave se prevrednotijo po tržni vrednosti. Nerealizirane izgube iz prevrednotenja se konec leta prenese v izkaz uspeha. Te izgube se v naslednjem letu amortizira in prenese na prihodke, saj se obrestne zamenjave večinoma držijo do dospelosti in je tako vmesno vrednotenje pomembno zato, da bilanca dejansko izkazuje pravilno in pošteno sliko. Z vidika posamezne obrestne zamenjave, ki se jo drži do dospelosti, pa je tako vrednotenje večinoma brezpredmetno.

Knjiženje bom prikazal na primeru obrestne zamenjave denominirane v dolarjih. V bilanci stanja se vse vrednosti izkazujejo v evrih, tako sem tudi pri obrestni zamenjavi prikazal izračun evrskega ekvivalenta, saj sem hotel ponazoriti, kateri dnevni tečaji se za izračun uporabljajo.

Na posamezen dan v obdobju veljave obrestne zamenjave je potrebno izvesti različne knjižbe. Evidentiranje obrestne zamenjave se prične z zabilančnimi knjižbami na dan začetka zamenjave in konča z njihovim storniranjem na dan zapadlosti. Vse dogodke v obdobju veljave zamenjave prikazuje Slika 6 (na str. 31).

Slika 6: Pregled knjiženja dogodkov v obdobju trajanja posamezne obrestne zamenjave

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.3.1 Knjižbe in izračuni ob sklenitvi posla

Na dan sklenitve posla je potrebno na zabilančne račune zabeležiti nominalne vrednosti obrestne zamenjave, ki jih potrebujemo za izračunavanje obresti. Na dan zapadlosti se ustvarijo obratne knjižbe.

Tabela 14: Knjižbe nominalnih zneskov zamenjave na dan sklenitve posla

Valuta	D/C	Konto
USD	D	obrestna zamenjava terjatev (zabilančni račun)
USD	C	obrestna zamenjava obveznost (zabilančni račun)

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

Ekvivalent v evrih, kot se pozna na zabilančnih računih, se izračuna z naslednjo formulo:

Nominalna vrednost obrestne zamenjave / srednji tečaj USD : 1 EUR na dan sklenitve posla

6.3.2 Knjižbe dodatnega odliva ali priliva

Ob sklenitvi zamenjave naj bi bila njena tržna vrednost enaka 0. Če pa z diskontiranjem prihodnjih obrestnih denarnih tokov pridemo do pozitivne ali negativne razlike, se izvede dodaten odliv oziroma priliv, ki neto sedanjo vrednost obresti pripelje na nič. Dodaten priliv oziroma odliv se ponavadi poravnava na začetku obrestne zamenjave.

Tabela 15: Računovodske knjižbe na dan poravnave plačila

Valuta	D/C	Konto
USD	D	Plačilo za obrestno zamenjavo (sredstva)
USD	C	tekoči račun

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

Ekvivalent v evrih:

Prihodnje plačilo / srednji tečaj USD : 1 EUR na dan poravnave plačila

6.3.3 Knjiženje in računanje obresti

Obresti morajo biti izračunane in knjižene dnevno. Pri tem se upošteva pristop zadnjega dne (angl. last day approach), kjer se znesek ne obrestuje prvi, a se obrestuje zadnji dan. Posledično se tudi valutna pozicija spreminja na dnevni bazi.

Izračun obresti:

Celotne obresti = nominalna vrednost × fiksna (variabilna) obrestna mera × število dni / 365

Dnevne obresti = celotne obresti / število dni

Evrski ekvivalent obresti = dnevne obresti / srednji tečaj USD : 1 EUR na dan knjiženja (vsak dan)

Tabela 16: Knjižbe prirasta obresti za plačilo fiksnih obresti nasprotni stranki

Valuta	D/C	Konto
USD	D	stroški obresti obrestne zamenjave (izkaz uspeha)
USD	C	Obveznosti iz obresti v obrestni zamenjavi

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

Tabela 17: Knjižbe prirasta obresti za prejem variabilnih obresti od nasprotne stranke

Valuta	D/C	Konto
USD	C	Prihodek iz obresti obrestne zamenjave (izkaz uspeha)
USD	D	Terjatve iz obresti v obrestni zamenjavi

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.3.4 Amortizacija dodatnega prihodnjega odliva/priliva

Tako kot prirast obresti se tudi amortizacija dodatnega priliva oziroma odliva knjiži dnevno in dnevno vpliva na neto valutno pozicijo.

Izračun amortizacije:

Trajanje obrestne zamenjave = dan zapadlosti – prvi dan zamenjave

Dnevna amortizacija = znesek dodatnega priliva (odliva) / trajanje

Evrski ekvivalent = dnevna amortizacija / srednji tečaj USD : 1 EUR na dan knjiženja

Tabela 18: Knjiženje amortizacije dodatnega odliva

Valuta	D/C	Konto
USD	D	Amortizacija dodatnega odliva (izkaz uspeha-strošek)
USD	C	Plačilo za obrestno zamenjavo (sredstva)

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

V primeru dodatnega priliva je knjiženje enako, le da se zmanjšajo obveznosti iz dodatnega prejema in se v izkazu uspeha registrira prihodek.

6.3.5 Knjiženje poravnave obresti

Prejeta in oddana plačila obresti ne vplivajo na neto valutno pozicijo. Plačilo in prejem obresti mora biti zabeleženo ločeno, čeprav se dejansko nakazujejo le razlike med zneskom fiksnih in variabilnih obresti.

Tabela 19: Knjiženje plačila obresti

Valuta	D/C	Konto
USD	C	Tekoči račun
USD	D	Obveznosti iz obresti v obrestni zamenjavi

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

Tabela 20: Knjiženje prejetih obresti

Valuta	D/C	Konto
USD	D	Tekoči račun
USD	C	Terjatve iz obresti v obrestni zamenjavi

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.3.6 Prevrednotenja ob koncu obdobja in ob koncu leta

Pri izvedbi prevrednotenja se upošteva tržna vrednost posamezne obrestne zamenjave. Prevrednotenje se izvede na koncu četrtertletja. Pred koncem naslednjega četrtertletja se prejšnje prevrednotenje stornira in vnese novo knjižbo uskladitve. Če bi imeli na koncu leta izgubo iz prevrednotenja, se ta prenese v izkaz uspeha.

Tržna vrednost obrestne zamenjave se izračuna s pomočjo funkcije swap manager na Bloombergu. Tržno vrednost se lahko izračuna tudi z diskontiranjem bodočih denarnih tokov. Ker se obresti izračunavajo dnevno, je potrebno dobljeno tržno vrednost popraviti tako, da bo vsebovala samo obresti po datumu prevrednotenja, torej se mora vrednost popraviti za obresti, ki so bile knjižene od datuma prejšnje poravnave obresti do datuma prevrednotenja. Prav tako je potrebno upoštevati neamortiziran del dodatnega priliva/odliva.

Popravljen tržna vrednost (opomba pod črto) = tržna vrednost – izračunane terjatve iz obresti od dneva poravnave do vključno dneva prevrednotenja + izračunane obveznosti iz obresti od dneva poravnave do vključno dneva prevrednotenja + (–) neamortiziran del dodatnega odliva (priliva) na dan prevrednotenja (Interni gradiva ECB, 2006)

Nerealizirane izgube in nerealizirane dobičke se pri prevrednotenju med letom beleži na prevrednotovalni račun. Na koncu leta se nerealizirane izgube prenese v izkaz uspeha. Pri izračunavanju prevrednotenja je potrebno upoštevati neamortizirani del izgub iz prevrednotenja prenesenih v izkaz uspeha.

Izračun zneska prevrednotenja:

Znesek prevrednotenja = popravljen tržna vrednost + absolutna vrednost neamortiziranega dela nerealiziranih izgub, prenesenih v izkaz uspeha ob koncu leta

Če je rezultat zgornjega izračuna pozitiven, potem imamo dobiček iz prevrednotenja, v nasprotnem primeru pa imamo izgubo iz prevrednotenja.

Z naslednjim primerom bom praktično poskušal prikazati zgornji izračun.

- Izguba iz prevrednotenja (neamortizirani del) = 10 USD
- Popravljen tržna vrednost = 20 USD
- Dobiček iz prevrednotenja = 30 USD

V tem primeru se na prevrednotovalni račun zabeleži dobiček iz prevrednotenja v višini 30 USD.

Evrski ekvivalent = znesek prevrednotenja / srednji tečaj USD : 1 EUR na zadnji dan četrtertletja ali zadnji dan v letu

6.3.7 Knjiženje prevrednotenja na zadnji dan četrletja

Na zadnji dan četrletja se uskladi knjigovodsko vrednost s tržno vrednostjo s tem, da je potrebno upoštevati neamortizirani del izgube, prenesene v izkaz uspeha. V primeru, da to ni prvo prevrednotenje, je potrebno najprej stornirati knjižbe predhodnega prevrednotenja.

Tabela 21: Knjiženja nerealiziranega dobička iz prevrednotenja

Valuta	D/C	Konto
USD	C	revalorizacijski račun obrestne zamenjave
USD	D	prilagoditveni račun obrestne zamenjave

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

Tabela 22: Knjiženje nerealizirane izgube iz prevrednotenja

Valuta	D/C	Konto
USD	D	revalorizacijski račun obrestne zamenjave
USD	C	prilagoditveni račun obrestne zamenjave

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

Tabela 23: Storno knjiženja nerealiziranega dobička

Valuta	D/C	Konto
USD	D	revalorizacijski račun obrestne zamenjave
USD	C	prilagoditveni račun obrestne zamenjave

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

Tabela 24: Storno knjiženja nerealizirane izgube

Valuta	D/C	Konto
USD	C	revalorizacijski račun obrestne zamenjave
USD	D	prilagoditveni račun obrestne zamenjave

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.3.8 Knjiženje nerealizirane izgube/dobička iz prevrednotenja konec leta

Na koncu leta, ko se je storniralo knjižbe prejšnjega prevrednotenja, obstajata dve kombinaciji knjižb:

- Če se izračuna nerealizirani dobiček iz prevrednotenja, so knjižbe enake tistim na koncu vsakega četrtega.
- Če se izračuna nerealizirana izguba iz prevrednotenja, mora biti ta prenesena v izkaz uspeha.

Tabela 25: Knjiženje nerealizirane izgube iz prevrednotenja na zadnji dan v letu

Valuta	D/C	Konto
USD	D	Nerealiziran trežni efekt (izkaz uspeha)
USD	C	prilagoditveni račun (oslabitev)

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.3.9 Amortizacija nerealizirane izgube, prenesene v izkaz uspeha

Nerealizirana izguba, ki je bila prenesena v izkaz uspeha na koncu prejšnjega leta, se prične amortizirati s prvim dnem novega leta. Pri tem je pri izračunu amortizacije potrebno upoštevati tudi neamortizirani del izgube prejšnjega leta.

Izračun amortizacije:

Trajanje = dan zapadlosti – prvi dan v letu

Znesek amortizacije = (izguba iz prevrednotenja zadnjega leta + neamortizirani del izgube iz prevrednotenja prejšnjega leta) / trajanje

Evrski ekvivalent = znesek amortizacije / srednji tečaj USD : 1 EUR na dan knjiženja

Tabela 26: Dnevna amortizacija nerealizirane izgube, prenesene v izkaz uspeha

Valuta	D/C	Konto
USD	D	prilagoditveni račun (oslabitev)
USD	C	prihodek (izkaz uspeha)

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.3.10 Predhodni zaključek obrestne zamenjave

Pri predhodnem zaključku obrestne zamenjave morata stranki na dan kompenzacije izvesti sklepna plačila. Potem ko se upošteva neamortizirani del nerealizirane izgube iz prevrednotenja in neamortizirani del prilagoditvenega plačila, je potrebno izračunati realizirano izgubo ali dobiček.

Izračun:

Realizirana izguba (dobiček) = sklepno plačilo + neamortizirani del izgube iz prevrednotenja, prenesene v izkaz uspeha – terjatve iz obresti + obveznosti iz obresti + (–) neamortizirani del prilagoditvenega plačila (prejemka)

Če je rezultat pozitiven, imamo realizirani dobiček, če pa je negativen, imamo realizirano izgubo.

Tabela 27: Knjiženje sklepnega plačila z realizirano izgubo

Valuta	D/C	Konto
USD	C	Tekoči račun
USD	D	Realizirana izguba (izkaz uspeha)
USD	D	Prilagoditveni račun (oslabitev)
USD	C	Plačilo za obrestno zamenjavo (sredstva)
USD	C	Terjatve iz obresti v obrestni zamenjavi
USD	D	Obveznosti iz obresti v obrestni zamenjavi

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.3.11 Konec obrestne zamenjave

Ko obrestna zamenjava zapade ali pa pride do predhodne poravnave, je potrebno zapreti zabilančne račune, ki so bili ustvarjeni na dan sklenitve posla.

Slika 31: Knjiženje zaključka obrestne zamenjave

Valuta	D/C	Konto
USD	C	obrestna zamenjava terjatev (zabilančni račun)
USD	D	obrestna zamenjava obveznost (zabilančni račun)

Vir: Interna gradiva ECB, 2006.

6.4 Razkritja in pojasnila

Evropska centralna banka je izdala priporočila o razkritjih in pojasnilih k bilanci stanja. Njihova uporaba sicer ni obvezna, vendar jih večina centralnih bank Evrosistema upošteva. Glede instrumentov, ki varujejo pred tveganji, ECB ne priporoča nobenih posebnih razkritij. To bi lahko pripisali dejstvu, da bi natančna razkritja o uporabi obrestnih in valutnih zamenjav lahko trgu signalizirala pričakovano gibanje deviznih tečajev in obrestnih mer.

Glede podrobnosti razkritij bi lahko znotraj Evrosistema določili tri skupine centralnih bank:

- 1. skupino sestavljajo večje centralne banke, kot so Deutsche Bundesbank, Banque de France in Banco de Espana. Te se striktno držijo priporočil ECB in o instrumentih zavarovanja ne objavljajo nobenih razkritij, saj so preveliki igralci finančnih trgov in bi signali o gibanju tečajev in obrestnih mer lahko odločilno določili gibanje trga.
- 2. skupino sestavljajo banke, ki razkrijejo uporabo obrestnih in valutnih zamenjav v opisih politike o upravljanju tveganja, vendar ne predstavijo nobenih razkritij o obsegu uporabe instrumentov zavarovanja ter o morebitnih dobičkih in izgubah, ki izvirajo iz teh instrumentov. Tipični predstavniki te skupine so Banca d' Italia, Bank of Finland ter Osterreichische Nationalbank.
- 3. skupino določajo banke, ki glede razkritij o finančnih instrumentih uporabljajo Mednarodni standard računovodskega poročanja številka 7. To sta predvsem centralni banki Belgije in Nizozemske.

V zvezi z instrumenti, ki varujejo pred tveganji, MSRP 7 določa, da je potrebno za vsak instrument posebej opisati:

- posamezno vrsto tveganja
- finančni instrument ter njegov način varovanja pred tveganjem ter razkriti njegovo pošteno vrednost na dan bilance stanja
- posamezno vrsto zavarovanja

Za instrumente, ki zavarujejo denarne tokove, kamor bi lahko uvrstili obrestno zamenjavo, je potreba še dodatno razkriti:

- kdaj se pričakuje te denarne tokove in kdaj bodo vplivali na izkaz uspeha
- opis vsake napovedane transakcije, za katero naj bi se uporabili instrumenti zavarovanja, a se je ne pričakuje več
- prevrednotenje, ki se je pripoznalo v kapitalu
- del prevrednotenja, ki je bil prenesen v izkaz uspeha

Dodatno je potrebno za instrumente zavarovanja, ki so vrednoteni po pošteni vrednosti, razkriti še:

- dobičke in izgube, ki izvirajo iz instrumentov zavarovanja
- dobičke in izgube, ki izvirajo iz zavarovanih vrednosti

Ob uporabi MSRP 7 je potrebno razkriti tudi morebitno neučinkovitost zavarovanja ne glede na to, ali se pojavijo pri zavarovanju denarnih tokov ali pri zavarovanju naložb v valute, zlato in vrednostne papirje.

V zvezi z obrestnim in valutnim tveganjem najdemo v letnih poročilih centralnih bank Evrosistema tudi druga razkritja. Za morebitne izgube, ki izvirajo iz spremembe deviznih tečajev, obrestnih mer in cen zlata, ECB oblikuje rezervacije, ki so določene v višini izračuna tvegane vrednosti³ (angl. Value-at risk) pri 95 % stopnji zaupanja. To priporoča tudi nacionalnim centralnim bankam. V zvezi s tem ECB predlaga razkritja o uporabljeni metodologiji izračuna, razkritju tvegane vrednosti ter spremembah višine in uporabi rezervacij. Posamezne centralne banke Evrosistema so samostojne pri odločanju, ali bodo te vrednosti razkrile. Vendar se zaradi sprememb deviznih tečajev in povečanega obrestnega tveganja, ki smo mu priča v zadnjih letih, večina odloča za razkritja.

7 Sklep

Tveganja, ki izvirajo iz bilance stanja finančne institucije, so opredeljena kot verjetnost spremembe vrednosti premoženja zaradi spremembe obrestne mere, deviznega tečaja ali spremembe vrednosti naložb. Odkar se je leta 1972 sesul bretonwoedski sistem fiksnih deviznih tečajev, sta valutno in obrestno tveganje stalnica, s katero se morajo spopadati finančne institucije. Obrestno tveganje izvira iz primarne funkcije vsake finančne institucije, ki je preoblikovanje ročnosti sredstev. V primeru, ko imajo finančne naložbe različno dospelost kot izdani finančni instrumenti, je finančna institucija izpostavljena obrestnemu tveganju. Pri tem nam model vrzeli in model trajanja dajeta le osnovne podatke o tem, kako velik je razkorak med izpostavljeno aktivo in izpostavljeno pasivo. Valutno tveganje je v zadnjem času, ko smo priča velikim spremembam tečaja EUR/USD, toliko bolj aktualno, saj lahko donosne naložbe postanejo nedonosne prav zaradi spremembe tečaja. Centralna banka ni od ostalih finančnih akterjev nič manj izpostavljena obrestnemu, posebno pa valutnemu tveganju, saj je pooblaščen za upravljanje dela deviznih rezerv, ki je bil sicer prenesen na ECB. Obrestna in valutna zamenjava predstavljata elegantno rešitev, ko stranki z nasprotnimi interesi zmanjšata tveganje, ki izvira iz različne dospelosti naložb ter različne valute, ki se nahajajo na aktivih in pasivi.

Računovodenje obrestnih in valutnih zamenjav opredeljujejo računovodska pravila ECB. Ta so bila sestavljena z namenom, da zagotovijo enotno poročanje in pravično delitev denarnega prihodka. Pravila se bistveno razlikujejo od MSRP predvsem na področju obravnavanja

³ Tvegana vrednost je metodologija, ki ob porazdelitvi donosov in dani stopnji zaupanja da znesek največje izgube, ki jo je mogoče pričakovati (Holton, 2003, str. 6.). Če je stopnja zaupanja 95 %, to pomeni, naj v obdobju 20 let izračunana izguba 19 let ne bi bila večja od dejanske izgube.

finančnih instrumentov, njihovega vrednotenja, predvsem pa pripoznavanja nerealiziranih prihodkov in odhodkov. Prav od tod izvira glavna kritika računovodskih pravil ECB, saj dajejo močan poudarek načelu previdnosti in imajo za posledico pripoznavanje prihodka, ki temelji na delitvi dobička, kar je v nasprotju MSRP.

Podobno kritiko bi lahko izrekli na račun poročanja in razkritij v zvezi s finančnimi instrumenti. Priporočila ECB v zvezi s tem ne predvidevajo nobenih razkritij, vendar je tu posameznim centralnim bankam dana večja svoboda, saj lahko za poročanje uporabijo tudi MSRP. Večje centralne banke se kljub temu držijo priporočil ECB. Tukaj si je potrebno zastaviti vprašanje, kaj je večji interes: pravica javnosti do obveščenosti o upravljanju sredstev centralne banke ali stabilnost finančnega sektorja. Moje mnenje je, da so centralne banke, posebno v večjih državah, preveč pomembni igralci na finančnih trgih. Razkrivanje njihovega upravljanja z naložbami bi usmerjalo trg, kar bi pripeljalo do kontraproduktivnih učinkov. Molčečnost centralnih bank v tem primeru gotovo koristi, saj ob finančni stabilnosti zagotavlja gospodarno upravljanje sredstev.

Literatura

1. Austin Paul et al.: Accounting standards for central banks. London: Central bank publications, 2003. 403 str.
2. Baldwin Richard, Wyplosz Charles: L'economia dell' Unione Europea. Milano : Ulrico Hoepli, 2005. 518 str.
3. Das Satyajit: Swaps and financial derivatives. London : IFR Publishing, 1994. 1476 str.
4. Glantz, Morton: Managing bank risk. London : Academic press, 2003. 667 str.
5. Holton Glyn A.: Value at risk-theory and practice. London : Academic press, 2003. 403 str.
6. Hull John: Options, futures and other derivatives. London : Prentice- Hall International, 1993. 492 str.
7. Jazbec Saša: Gradivo za vaje za mednarodne finance. Ljubljana : Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2006. 31 str.
8. Koch Timothy W.: Bank Management. Orlando : Dryden Press, 1995. 945 str.
9. Kolb Robert W.: Financial Derivatives. London : Blackwell Business, 1996. 261 str.
10. Ribnikar Ivan: Monetarna ekonomija 1. Ljubljana : Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2003. 431 str.
11. Ribnikar Ivan: Monetarna ekonomija 2. Ljubljana : Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2003a. 174 str.
12. Zbašnik Dušan: Mednarodne poslovne finance. Maribor : Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, 2001. 273 str.
13. Stephen John Joseph: Managing currency risk using financial derivatives. Chichester : J. Wiley and com., 2001. 212 str.

Viri

1. Aide memoire-Accounting for Fund transactions. Washington D.C. : International Monetary Fund, 1992. 41 str.
2. Annual report 2006. Oslo : Bank of Finland, 2007. 125 str.
3. Annual report 2006. Paris : Banque de France, 2007a. 100 str.
4. Annual report 2006. Roma : Banca d' Italia, 2007b. 241 str.
5. Annual report 2006. Frankfurt am Main : Deutsche Bundesbank, 2007c. 155 str.
6. Annual report 2006. Amsterdam : De Nederlandsche Bank, 2007d. 188 str.
7. Annual report 2006. Madrid : Banco de Espana, 2007e. 206 str.
8. Interna gradiva ECB, 2004.
9. Interna gradiva ECB, 2006.
10. Interna gradiva Banke Slovenije, 2007.

11. International financial reporting standards 2007. London : International Accounting Standards Board, 2007.
12. Izvajanja monetarne politike v evroobmočju. Frankfurt am Main : Evropska centralna banka, 2005. 104 str.
13. Protokol o statutu Evropskega sistema centralnih bank in Evropske centralne banke.
14. Statut ESCB in ECB. Frankfurt am Main : Evropska centralna banka, 2004. 46 str.
15. ECB/2000/7: Smernica Evropske centralne banke z dne 31. avgusta 2000 o instrumentih monetarne politike in postopkih Eurosistema
16. ECB/2006/16: Smernica Evropske centralne banke z dne 10. novembra 2006 o pravnem okviru za računovodstvo in finančno poročanje v Evropskem sistemu centralnih bank
17. ECB/2001/15: Sklep Evropske centralne banke z dne 6. decembra 2001 o izdajanju evrobankovcev
18. Valuation issues in fair value measurement. World accounting report, London, 2007, 10.9, str. 10–13.
19. Zakon o Banki Slovenije (Uradni list RS, št. 39/2006).